

ЦИФРОВІ ТА ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ: МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАВОВІ АСПЕКТИ, НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ

Олександр Бутнік-Сіверський

доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник сектору комерціалізації ОІВ відділу промислової власності та комерціалізації НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2492-231X

Визначено цифрові та віртуальні активи в людино-цифровому середовищі. Методологічно їх розглянуто з позиції реального та віртуального людино-цифрового середовища та їх нормативно-правового регулювання. Цифровий актив — це комп'ютерне оцифрування, цифровий контент; віртуальні активи — це цифрове вираження вартості. Визначено види віртуальних активів, учасників ринку віртуальних активів та ключові економічні фактори розвитку сфери віртуальних активів. Віртуальні активи у віртуальному людино-цифровому середовищі набувають більш чітких ознак віртуальності, що обумовлюють наявну економічну цінність торгувати у цифровому форматі.

Ключові слова: цифровізація економіки, види активів, цифрові речі, економічна цінність

Постановка проблеми. Цифровізація економіки формує людино-цифрове середовище, де набувають нових ознак цифрові права людини та їх нормативне регулювання. Окремим напрямом дослідження є використання цифрових активів та віртуальних активів, які належать до нематеріальних ресурсів. Серед науковців ще немає єдиного підходу до визначення змісту вказаних понять. Це обумовило потребу теоретично узагальнити наукову думку і з методологічної точки зору розглянути цифрові активи та віртуальні активи окремо з позиції реального та віртуального людино-цифрового середовища, де домінують відповідні цифрові права людини, які мають різні ознаки та інструменти впровадження.

Літературний огляд. Аналіз сучасних наукових публікацій і досліджень з питань цифрових та віртуальних активів свідчить про відсутність чіткого розуміння цього феномена в цифровій економіці. Окремі питання запровадження цифрових та віртуальних активів перебувають у полі зору низки економістів та правників, серед них О. Баранов, О. Вінник, С. Головка, О. Дмитрик, М. Кучерявенко, А. Кудь, Л. Майданик, А. Овчаренко, О. Пилипенко, Є. Смичок, О. Юрченко та інші. Однак дослідженню методологічних питань розвитку цифрових активів та віртуальних активів у людино-цифровому середовищі ще приділяється недостатньо уваги.

Мета дослідження — формування авторського бачення проблеми визнання цифрових активів та віртуальних активів з позиції реального і віртуального людино-цифрового середовища, їх нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація в економіці розглядається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що стає основою переходу до інтелектуальної цифрової економіки. У полі зору досліджень науковців почало викристалізовуватися право цифрової економіки та її правове забезпечення, тенденції розвитку, електронний бізнес, поява цифрових технологій нового покоління тощо. Погодимось з О. Віннік, яка вважає, що поняття «право цифрової економіки» може розглядатись як «(1) підгалузь господарського права, що визначає специфіку відносин цифровізації в економічній сфері країни та пов'язані з цим проблеми правового регулювання; (2) як підгалузь господарського законодавства, що складається з актів законодавства та правових норм, які регулюють ці відносини з урахуванням їх специфіки; (3) як напрям господарсько-правової науки» [1, с. 276, с. 279].

Окремим напрямом дослідження в цифровій економіці вважаємо людино-цифрове середовище з використанням цифрових та віртуальних активів, що належать до нематеріальних ресурсів, оскільки вони спираються на цифровізацію економіки із залученням комп'ютерних технологій та цифрових платформ, що обумовлює пошук нових підходів стосовно прав, обов'язків і правового регулювання.

Раніше ми розглянули людино-цифрове середовище стосовно віртуальної власності як реальне та віртуальне або матеріальне і відносно абстрактне середовище, де домінують відповідні цифрові права людини [2, с. 114]. Цифрові активи та віртуальні активи, на нашу думку, також слід розглядати з позиції реального та віртуального або матеріального і відносно абстрактного середовища, де є права на використання цифрових активів та віртуальних активів. Така методологія виправдана тим, що дає змогу розмежувати *реальне та віртуальне цифрове середовище стосовно використання цифрових активів та віртуальних активів, які мають різні ознаки.*

У класичній реальній економіці термін «активи» відтворює різні поняття: «засоби», «фонди», «майно» тощо. Нагромадження таких активів сприяє утворенню власного капіталу, а сума активів на державному рівні утворює національні активи, що поділяються на фінансові та нефінансові. До фінансових активів належать платіжні засоби фізичних чи юридичних осіб або об'єкти, від яких у майбутньому чекають прибутків (касова готівка, депозити в банках, вклади, чеки, цінні папери, акції, монетарне золото, позики МВФ тощо). Нефінансові активи включають у себе матеріальні активи — власність, що має майнову форму та грошову вартість, і нематеріальні активи, які є умовною вартістю об'єктів власності (авторські права, секрети виробництва, винаходи, ноу-хау, автоматизовані системи обробки інформації, майнові авторські права, права на користування землею чи природними ресурсами, методи управління, репутація фірми тощо). У більшості джерел поняття «актив» пов'язане з матеріальними або нематеріальними ресурсами та майновими правами [3, с. 30]. У фінансовому та бухгалтерському обліку вартість нематеріальних активів включають до розділу активів, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані.

Зовсім інші за змістом поняття використовуються в цифровій економіці, до якої віднесено частіше — «цифровий актив» та «віртуальний актив», як нематеріальні ресурси, оскільки вони побудовані з використанням комп'ютерних даних та цифрових технологій. У науковій літературі вживається також низка пов'язаних термінів, які часто використовують як синонімічні, зокрема «цифрові активи», «віртуальні активи», «цифрові валюти», «віртуальні валюти», «криптоактиви». Як зазначає А. Овчаренко, «серед науковців, ще немає єдиного підходу до змісту цих понять. Часто віртуальний актив або цифровий актив ототожнюють із поняттям «криптовалюта», проте цифровий (віртуальний) актив, за справедливим зауваженням, як ширше поняття, є інформаційним ресурсом, похідним від права на цінність і таким, що обертається в розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора» [4, с. 100].

На наш погляд, «цифрові активи» та «віртуальні активи» за змістом є різними поняття з позиції реального та віртуального людино-цифрового середовища, що відтворюють різний стан і зміст активів. Розглянемо зазначене з методологічних позицій кожного з активів, які мають електронну форму існування, проте в різному людино-цифровому середовищі, що є їх головною ознакою.

Ще з 80-х років ХХ ст. в США було розпочато нормативне закріплення правового статусу цифрових активів, що, зокрема, пов'язано з ухваленням *Закону про зберігання інформації* (Stored Communications Act) і *Закону про комп'ютерні шахрайства та зловживання* (Computer Fraud and Abuse Act). Саме в США розпочалась активна робота з упровадження нормативного регулювання цифрових активів. Визначення поняття «цифровий актив» складається з двох самостійних понять: «цифровий» та «актив». Слово «цифровий» у цьому разі означає електронну форму існування відповідного активу. Що ж стосується слова «актив», то воно означає майнову цінність конкретного цифрового об'єкта для його тримача [5].

На сьогодні поняття «цифровий актив» трактується по-різному, що значно ускладнює розуміння багатьох процесів, пов'язаних з використанням цифрових активів, і досить часто впливає на спотворення, помилкове трактування інформації, закладеної в базис існування цифрових активів [5].

Термін «цифровий актив», за визначенням А. Кудь, «являє собою набір цифрових (двійкових) даних, які є автономними, унікально ідентифікованими та мають певну цінність» [3, с. 31]. Водночас це «інформаційний ресурс, похідний від права на цінність і такий, що обертається у розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора» [3, с. 34]. Тут, окрім ознаки комп'ютерної цифровізації, що, на нашу думку, є «набір цифрових (двійкових) даних», який узагальнюється процесом оцифрування та підсилюється ознакою «певна цінність» і «право на цінність» з позиції — «є автономними, унікально ідентифікованими».

Головним стає комп'ютерне оцифрування, або диджиталізація — переведення інформації в цифрову форму, тобто зміни формату статей чи документів з фізичного на цифровий, або відмова від паперових носіїв для переміщення їх на екран комп'ютера, а також у зворотному напрямі. У реальному людино-цифровому середовищі оцифрування стає процесом, за допомогою якого аналогові процеси та фізичні (матеріальні) об'єкти перетворюються на цифровий формат; це процедура, за допомогою якої певні операції можуть виконуватися через цифрові носії, зокрема комп'ютери чи смартфони, як правило, за допомогою з'єднання з мережею Інтернет. Зазначимо, що до цифрових активів належить також *цифровий контент* — це дані, які створюються і надаються в цифровій формі, до яких належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відео-файли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги.

Оцифрування стає корисним для збереження даних, які містяться на паперових документах та їх структуроване зберігання, а також дає змогу зменшити обсяг паперових архівів, полегшити доступ до даних та їх обробку. Для оцифрування документів використовуються різні методи, наприклад сканування та розпізнавання тексту (OCR технології). Зокрема технологія оптичного розпізнавання символів призначена для усунення необхідності ручного введення даних шляхом автоматичного розпізнавання букв, цифр та символів. Окрім підвищення ефективності пошуку даних, OCR-технології лежить також в основі інших процесів, наприклад машинного навчання, яке відіграє важливу роль в управлінні документами: воно може розпізнавати рукописний текст і переводити його в цифровий формат та більш детально аналізувати текст. Це дає змогу зменшити необхідність втручання в процес співробітників, а отже, збільшити рівень безпеки даних та зменшити вірогідність виникнення помилок у процесі їх обробки. Така інформація може легко інтегруватися в інтелектуальну платформу управління інформацією, як-от M-Files (набір потужних інструментів для пошуку, редагування, обміну та

впорядкування документів компанії) — це інтелектуальна платформа для внутрішньо-корпоративного документообігу [7]. З позиції «автономності та унікальної ідентифікації» [10, с. 31], як ознаки, оцифрування впливає на спосіб в автоматизованому режимі «управляти людьми, їх активами через інформацію в цифрованому вигляді фінансової, бухгалтерської та банківської інформації, яка унікально ідентифікована, включаючи і фотографії, які більше не друкуються або друкуються при потребі. Тепер документи, різні фінансові та бухгалтерські звіти, фотодокументи, фотографії тощо зазвичай зберігаються у цифровому файлі та можуть бути завантажені, наприклад, у хмару» [6]. Поступово створюється система реального людино-цифрового середовища, у якому починають також діяти «цифрові фінансові активи, облік яких потребуватиме належного нормативно-правового забезпечення» [8, с. 42], і цифровий актив, зокрема, у вигляді цифрових носіїв фінансової, бухгалтерської та банківської інформації, який не є віртуальним, оскільки спирається на реальні активи, що оцифровані.

Саме перехід з фізичних матеріальних активів у цифровий формат потребує правового регулювання, оскільки цифрові активи виступають об'єктами цивільного, або ж господарського обігу, які мають складну структуру. Це пов'язано, зокрема, з тим, що спочатку відбувається операція з первинного оцифрування конкретного матеріального або ж нематеріального активу (має договірну природу), а вже потім у межах конкретних систем відбуваються операції з відчуження/набуття прав на відповідні цифрові активи. До того ж наскрізними є відносини щодо забезпеченості таких активів (цифрова копія активу постійно зберігає зв'язок з реальним активом). До того ж «прямих заборон або ж обмежень щодо оборотоздатності цифрових активів як об'єктів цивільних (господарських) прав станом на сьогодні не передбачено, потрібно констатувати, що ці об'єкти належать до об'єктів, які перебувають у вільному обороті» [5].

Об'єктам цивільних прав присвячено окремий розділ — Розділ III «Об'єкти цивільних прав» Цивільного кодексу України (ЦКУ), де у ст. 177 зазначено, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [9]. Водночас регулюються ці відносини так само, як і цивільні — укладенням різного роду правочинів, що переслідують конкретні господарські цілі таких суб'єктів. «Отже відносини, що пов'язані із оцифруванням матеріальних або ж нематеріальних активів, їх обігом у межах конкретної системи, можуть бути визначені в тому числі і як господарські відносини» [5].

Прикладом автономності дій та унікальної ідентифікації цифрових активів, на наш погляд, є *цифрова послуга*, що дає можливість споживачу створювати, обробляти, зберігати та поширювати дані у цифровій формі або отримувати доступ до таких даних, а також здійснювати будь-які інші дії з даними у цифровій формі, що були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги. До таких цифрових послуг може належати *організація системи оподаткування в умовах цифровізації* [10, с. 13], самого оподаткування та його адміністрування, що регулюється відповідним законодавством, адаптованим або трансформованим до цифрової економіки. Науковець О. Дмитрик позначає кілька векторів правового регулювання податкових відносин. Вона вказує, що «за останні декілька років суттєво зросла кількість послуг, які надаються в електронному варіанті (онлайн), зокрема й у сфері оподаткування, приміром, створено електронний кабінет платника податків, який становить собою новий електронний сервіс веб-порталу. Державна податкова система (ДПС) України за допомогою спеціального інструмента доступу (наприклад, електронної картки платника податків) з використанням електронно-цифрового підпису дозволяє платнику податків працювати з органами податкової служби в режимі реального часу» [11, с. 73]. Електронний кабінет платника податків є захищеним, персоналізованим та безпечним електронним сервісом, який надаватиме безконтактні способи взаємодії платників податків та ДПС з вико-

ристанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [12]. Призначенням такого сервісу є надання платнику податків можливості реалізувати свої обов'язки та права у сфері оподаткування в режимі онлайн. Зокрема платник податків без використання клієнтського застосування матиме змогу: (1) підготувати, заповнити та надіслати податкову звітність в електронному вигляді; (2) переглядати дані картки особового рахунка про стан розрахунків з бюджетом (нараховано, сплачено, переплата, податковий борг, штрафні (фінансові) санкції, пеня); (3) формувати та заповнювати платіжні документи щодо сплати податків, зборів та інших платежів до бюджету; (4) здійснювати сплату податків, зборів та інших платежів до бюджету за допомогою банківських систем типу інтернет-банкінг; (5) здійснювати офіційне листування з органами ДПС з питань оподаткування, отримувати консультаційні послуги (у режимі реального часу або за попередньо надісланими питаннями), замовляти та отримувати адміністративні послуги; (6) оперативно переглядати актуальні, а також архівні відомості, які надано платником податків або сформовано на підставі наданих ним до ДПС документів (дані обліку, дані щодо об'єктів оподаткування, інформацію про результати перевірок, інформацію про доходи фізичної особи тощо) [12]. Як акцентує увагу О. Дмитрик, «такий сервіс сприяє економії часу, передусім, платників податків, а також створює зручні умови для виконання податкового обов'язку учасниками податкових відносин» [11, с. 74]. При цьому новим кроком розвитку організації системи оподаткування, за сприяння Міністерства цифрової трансформації України, стало прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [13] та Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [14]. Це у правовому полі має для організації системи оподаткування велике значення в умовах «Дія City».

Обмежуючись цим, визначимо, що *цифрові активи в реальному або матеріальному людино-цифровому середовищі* — це комп'ютерне оцифрування у вигляді цифрових активів фінансової, бухгалтерської, податкової, банківської інформації, цифрового контенту тощо, які унікально ідентифіковані, включаючи й фотографії, що створює умови для переведення інформації в цифрову форму, а також зберігаються у цифровому файлі та можуть бути завантажені, наприклад, у хмару, з використанням різних методів, таких як сканування та розпізнавання тексту (OCR-технології), з подальшим інтегруванням в інтелектуальну платформу управління інформацією та створення внутрішньокорпоративного документообігу на цифрових носіях, зокрема комп'ютерах чи смартфонах, за допомогою з'єднання з мережею Інтернет.

Більш складне віртуальне та відносно абстрактного людино-цифрове середовище, де присутні права на використання віртуальних активів, які набувають найбільших темпів зростання. Україна на сьогодні напрацьовує досвід у цій цифровій індустрії та рекомендує себе контрагентом на глобальному цифровому ринку. Тому актуальною є проблема ефективного використання нових цифрових технологій для розвитку віртуальних активів.

Зазначимо, що у 2009 році було створено першу криптовалюту Bitcoin, яка стала новим феноменом у сфері цифрової економіки. Як зазначає А. Кудь, «одночасно, з Bitcoin було розроблено і технологію Блокчейн — розподілений реєстр, що становить вибудований за певними правилами послідовний ланцюжок із блоків транзакцій, де кожен наступний блок містить інформацію про попередній» [3, с. 31]. Тут підкреслюємо розмежування з цифровими активами, які не є віртуальними з позиції віртуального людино-цифрового середовища.

Вказане також відповідає вимогам Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового ураження», у якому визначено в пп. 13 п. 1 ст. 1, що віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна

торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [15].

Водночас Закон України «Про віртуальні активи», який ще не набув чинності, у пп. 1 п. 1 ст. 1 передбачає, що віртуальний актив — нематеріальне благо, яке є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [16]. Закон регулює правовідносини, які виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначає права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Оскільки Закон України «Про віртуальні активи» не регулює питання оподаткування операцій, пов'язаних з віртуальними активами, він вступить у силу лише з дня набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами» №7150 від 13 березня 2022 року.

Ознакою віртуального людино-цифрового середовища є Закон України «Про віртуальні активи», у пп. 7 п. 1 ст. 1 якого визначено, що оборот віртуальних активів — це всі правовідносини, що стосуються віртуальних активів, які виникають між учасниками ринку віртуальних активів, а також між ними та державою, а в пп. 10 п. 1 ст. 1 вказано, що ринок віртуальних активів — це сукупність учасників ринку віртуальних активів та правовідносин між ними щодо обороту віртуальних активів.

Отож виникає потреба визначити правову природу віртуальних активів, а саме, наприклад, який зміст закладено в поняття «нематеріальне благо» цивільним законодавством України та правовою доктриною. Так, Законом України «Про віртуальні активи» в пп. 1 п. 1 ст. 1 до нематеріального блага віднесено те, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі, тобто таким благом можуть бути будь-які об'єкти цивільного обороту, які не мають матеріального вираження. «Отже, категорія нематеріальних благ є досить розгалуженою (особисті немайнові права, результати інтелектуальної та творчої діяльності, інформація тощо)» [17].

Узагальнюючи, можна визначити поняття «віртуальні активи в віртуальному людино-цифровому середовищі» як цифрове вираження вартості, нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, виражене сукупністю даних в електронній формі, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати, та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Тут віртуальні активи відповідно до ст. 179-1 ЦКУ є цифровою річчю, яка створюється та існує виключно у віртуальному середовищі та має майнову цінність. Як бачимо, за такою методологією розгляду віртуальні активи у віртуальному людино-цифровому середовищі набувають більш чітких ознак віртуальності, що обумовлюють наявну економічну цінність торгувати у цифровому форматі або переказувати та для платіжних або інвестиційних цілей у віртуальному просторі.

Оскільки до віртуальних активів, за оцінкою А. Овчаренко, належать *нематеріальні об'єкти, які мають економічну цінність, є корисними або можуть бути використані виключно у віртуальному просторі*, то у їхній структурі можна виділити такі види активів:

1. Віртуальні валюти (криптовалюти) — децентралізовані системи зі специфічною фінансово-правовою природою, яка характеризується високим ступенем ліквідності, є подільною, проте її стабільність не забезпечена державою, на відміну від фіатних грошей, і відсутній емітент (монети генеруються окремою групою користувачів-майнерів).
2. Віртуальні товари — нематеріальні об'єкти, які купуються користувачами соціальних мереж і онлайн-ігор, а тому не мають матеріальної цінності та не забезпе-

чуються реальними активами (активи гравців віртуальних ігор: зброя, спорядження, артефакти, внутрішньоігрові гроші тощо).

3. Віртуальні токени — записи в розподіленому реєстрі.

4. Доменні імена як ідентифікатор юридичних або фізичних осіб в Інтернеті» [4, с. 101–102].

Зазначимо, «... криптоактиви, які базуються на технології блокчейн. В свою чергу криптоактиви включають у себе криптовалюти, віртуальні токени (NFT-невзаємозамінні токени) та цифрові валюти центральних банків (Central Bank Digital Currency, CBDC — це цифрова форма грошей, що емітуються центральним банком і мають статус законного платіжного засобу), які будуються на технології блокчейн» [18 з уточненням].

Водночас у Законі України «Про віртуальні активи» в пп. 3 та пп. 6 п. 1 ст. 1 та п. 6 ст. 4 виділено такі види віртуальних активів:

- *незабезпечені* — віртуальні активи, що не посвідчують жодних майнових або немайнових прав (наприклад, Bitcoin);
- *забезпечені* — віртуальні активи, що посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (наприклад, окремі стейблкоїни);
- *фінансові* — віртуальні активи, забезпечені цінними паперами або деривативним фінансовим інструментом, або валютними цінностями — гривнею (наприклад, сек'юриті-токени).

Змістового значення набувають відповідно до пп. 12 п. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» учасники ринку віртуальних активів, які є постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. Ними визнаються згідно з пп. 8 п. 1 ст. 1 виключно «суб'єкти господарювання — юридичні особи, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності, що вимагають отримання спеціального дозволу відповідно до цього Закону. Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону розпорядження забезпеченим віртуальним активом вважатиметься розпорядженням майновим правом на об'єкт забезпечення цього віртуального активу. При цьому варто мати на увазі, що під час вчинення правочину щодо розпорядження забезпеченим віртуальним активом цей Закон вимагає відповідно до п. 6 ст. 7 дотримання встановлених вимог щодо форми або істотних умов правочину про розпорядження об'єктом забезпечення віртуального активу. Тут суттєвим стане захист від недобросовісної конкуренції в контексті розбудови цифрового ринку.

Згідно з п. 2 ст. 6 Закону України «Про віртуальні активи» умови набуття, умови переходу та обсяг прав на віртуальні активи можуть виражатися у формі алгоритмів та функцій системи забезпечення обороту віртуальних активів, у межах якої здійснюється оборот віртуальних активів та, зокрема, може здійснюватися у вигляді смарт-контрактів, що є різновидом угоди в формі закодованих математичних алгоритмів, коли укладення, зміни, виконання і розривання можна виконати лише з використанням комп'ютерних програм (блокчейн-платформ) у мережі Інтернет.

У розвиток Закону України «Про віртуальні активи» законодавець прийняв Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав», яким до ЦКУ вводиться *новий об'єкт цивільних прав — «цифрова річ»*, та Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [19], яким визначаються особливості обігу *цифрового контенту як різновиду цифрової речі*, а також специфіка надання цифрових послуг. Відповідно до цих законів *віртуальним активом вважатимуть окремих різновид цифрових речей*, що дасть змогу традиційну економіку України трансформувати в цифрову економіку, у якій присутня цифрова індустрія віртуальних активів.

Зауважимо, що Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» у пп. 1 п. 1 ст. 179 вводиться поняття «цифрова річ», якою є благо, що створюється та існує виключно у цифрово-

му середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. У пп. 2 п. 1 ст. 179 ЦКУ визначено особливості правового режиму цифрових речей, які визначаються законом. І далі до цифрових речей застосовуються положення цього кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі.

Стосовно викладеного триває дискусія науковців та практиків. Так, М. Рехлицький у своїй статті справедливо зазначає, що «...для того щоб об'єкт вважався віртуальним активом, він має відповідати трьом критеріям: наявність вартості (value), можливість до обігу в цифровому форматі (transferability) та можливість до його обміну на інші об'єкти цивільного права (payment or investment purpose)» [20]. На його думку, «віртуальний актив, може представляти цінність для суспільства або його окремих представників та мати свою вартість, або його цінність визначається через інші об'єкти цивільного права, які до нього «прив'язані» та перебувають в цивільному обігу (з практичної позиції це призводить до того, що володіння віртуальним активом означатиме, наприклад, володіння майном чи іншими об'єктами цивільного права)» [20]. Прикладом є криптовалюти (або криптоактиви), такі як Bitcoin, Ethereum тощо. За ними немає права вимоги щодо того чи іншого майна, як правило, вони не мають емітента, тобто особи, яка взяла б на себе відповідальність за випуск та розподіл відповідного віртуального активу між суб'єктами цивільного права, а їх вартість на ринку більшою мірою визначається попитом та пропозицією щодо них.

Ключові економічні фактори розвитку сфери віртуальних активів — це токенизація та поява і розвиток цифрових центробанків. Національний банк України був одним із перших центральних банків у світі, що почав досліджувати можливість випуску власних цифрових валют. У 2018 році була проведена реалізація пілотного проекту з випуску е-гривні, на сьогодні НБУ продовжує визначення ефективного способу її застосування. Основою для подальшого опрацювання є такі варіанти використання е-гривні: здійснення роздрібних безготівкових платежів з можливим функціоналом «програмованих» грошей, а також цільових соцвиплат; використання у сфері, пов'язаній з обігом віртуальних активів (для обміну, забезпечення випуску тощо); здійснення транскордонних платежів [21]. Національний банк у вересні 2021 року відкрив проєкт «Е-гривня», метою якого є визначення потреби широкомасштабного випуску в Україні цифрової форми гривні. У жовтні 2022 року ДП «Український інститут інтелектуальної власності» зареєструвало торговельну марку «е-гривня» та «e-hryvnia», яка належить Національному банку України [22].

Ключовим обмеженням, передбаченим Законом України «Про віртуальні активи» у п. 7 ст. 4, залишається заборона платежів за віртуальні активи, а саме віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги).

Висновки.

1. Дослідження цифрових активів та віртуальних активів у людино-цифровому середовищі слід розглядати з позиції реального та віртуального середовища. Така методологія розгляду розмежовує реальне та віртуальне цифрове середовище стосовно використання цифрових активів та віртуальних активів, які мають різні ознаки й інструменти застосування.
2. Цифрові активи в реальному людино-цифровому середовищі розглядаються як комп'ютерне оцифрування у вигляді цифрових активів фінансової, бухгалтерської, податкової, банківської інформації, цифрового контенту тощо, які унікально ідентифіковані, включаючи й фотографії, що створює умови для переведення інформації в цифрову форму з подальшим інтегруванням в інтелектуальну платформу.

му управління інформацією та створення внутрішньокорпоративного документо-обігу на цифрових носіях.

3. Віртуальні активи у віртуальному людино-цифровому середовищі розглядаються як цифрове вираження вартості, нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, виражене сукупністю даних в електронній формі, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Суттєвим стане захист від недобросовісної конкуренції в контексті розбудови цифрового ринку. Віртуальні активи є окремим різновидом цифрових речей, які створюються та існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову (економічну) цінність.

Перелік використаних джерел

1. Вінник О. *Право цифрової економіки: монографія*. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 350 с.
2. Бутнік-Сіверський О. *Віртуальна власність з позиції цифрової інтелектуальної економіки: теоретичні засади цифрового права. Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 4–5. С. 113–123.
3. Кудь А. А. *Обґрунтування поняття «цифровий актив»: економіко-правовий аспект*. *International Journal of Education and Science*. 2019. Vol. 2, No. 3. P. 29–41.
4. Овчаренко А. С. *Віртуальні активи як об'єкти фінансового моніторингу*. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 3. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-3-2020/14.pdf> (дата звернення: 03.04.2024).
5. *Визначення поняття «цифровий актив»: походження терміна*. URL: <https://www.bitbon.space/ua/knowledge-base/digital-assets/legal-nature-of-a-digital-asset/definition-of-the-term-digital-asset-origin-of-the-term> (дата звернення: 03.04.2024).
6. *Оцифровка — що це таке, визначення та поняття*. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11041145-digitization> (дата звернення: 03.04.2024).
7. *M-Files для керування документами*. URL: <https://www.konicaminolta.ua/uk-ua/introduction-to-m-iles> (дата звернення: 03.04.2024).
8. Пилипенко О. І., Юрченко О. А. *Цифрові фінансові активи: проблеми визнання, оцінки та нормативно-правове регулювання в бухгалтерському обліку*. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. № 4. С. 38–44.
9. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
10. Бутнік-Сіверський О. *Питання організації системи оподаткування в умовах цифрової інтелектуальної економіки: Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту: національний та міжнародний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 16 листопада 2023 р.*; *Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України*. Київ: Інтерсервіс, 2023. 308 с.
11. Дмитрик О. О. *Правове регулювання оподаткування в умовах розвитку цифрової економіки*. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_26.03.2021/Conf_26.03.21_11.pdf (дата звернення: 03.04.2024).
12. *Електронний сервіс «електронний кабінет платника податків»*. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/proekt-modernizatsiya-derj/elektronna-kartka/> (дата звернення: 03.04.2024).

-
13. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
 14. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1946-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
 15. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового ураження : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
 16. Про віртуальні активи : Закон України № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
 17. Олехова О., Вишневецький О. Закон «Про віртуальні активи». URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2021/09/zakon-pro-virtualni-aktyvyu.html> (дата звернення: 03.04.2024).
 18. Яксун В. С. Поняття цифрових активів та їх види. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/208.pdf> (дата звернення: 03.04.2024).
 19. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10 серпня 2023 року № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
 20. Рехлицький М. Віртуальні активи: що це таке і навіщо нам їх законодавче регулювання? Юридична Газета online, № 10 (716), 27 травня 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciune-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktiv-i-shcho-ce-take-i-navishcho-nam-yih-zakonodavche-regulyuvannya.html> (дата звернення: 03.04.2024).
 21. Аналітична записка за результатами пілотного проекту «Е-гривня» / Національний банк України. Київ, 2019. 45 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_Egrivnya.pdf?v=4 (дата звернення: 03.04.2024).
 22. Про е-гривню — цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 03.04.2024).

Oleksandr Butnik-Siverskyi

Doctor of economics, professor, chief researcher of the Sector of IP commercialization of the Department of industrial property and commercialization of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Digital and virtual assets: methodology, legal aspects, intangible resources

The article summarizes the scientific opinion on the use of digital assets and virtual assets, which refer to intangible resources in the human-digital environment, as they rely on the digitization of the economy with the involvement of computer technologies and digital platforms. The goal was to methodologically consider the use of digital and virtual assets from the standpoint of the real and virtual human-digital environment and their regulatory and legal regulation. The proposed methodology made it possible to distinguish between real and virtual digital environments in relation to the use of digital assets and virtual assets that have different characteristics. The concept of «digital asset» and their content, which is interpreted in different ways, is considered, therefore, it is proposed to consider digital assets in a real human-digital environment as computer digitization in the form of digital assets of financial, accounting, tax, banking information, digital con-

tent, which are uniquely identified, including photographs, which creates conditions for converting information into digital form, using various methods, such as scanning and text recognition, with subsequent integration into an intelligent information management platform using an Internet connection. The concept of «virtual assets» and their content in the virtual human-digital environment is considered as a digital expression of value, an intangible good that is the object of civil rights, which is expressed as a set of data in electronic form that can be traded in digital format or transferred, and which can be used for payment or investment purposes. Virtual assets are digital things and other goods that create and exist exclusively in the digital environment and have property value. The types of virtual assets, participants in the virtual assets market who are providers of services related to the turnover of virtual assets, and key economic factors of the development of the field of virtual assets are determined. A virtual asset is a kind of digital thing that will allow the traditional economy to be transformed into a digital one, which is the digital industry of virtual assets.

Keywords: digitalization of economy, types of assets, digital things, economic value

*Рекомендовано відділом промислової власності і комерціалізації об'єктів
інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності
(протокол № 3 від 15.03.2024 р.)*

Подано / Submitted: 17.03.2024

Прийнято до публікації / Accepted: 21.03.2024